

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

MODERNE PREDRASUDE STUDENATA PREMA OSOBAMA HOMOSEKSUALNE
ORIJENTACIJE

Diplomski rad

Eva Feldman

Mentorica: Prof. dr. sc. Željka Kamenov

Zagreb, 2014

SADRŽAJ

UVOD.....	4
Moderne predrasude.....	4
Moderne predrasude u rodnoj i domeni seksualnih manjina.....	6
Stanje u Hrvatskoj.....	11
CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA.....	13
Cilj.....	13
Problemi i hipoteze.....	13
METODOLOGIJA.....	15
Sudionici.....	15
Postupak.....	15
Mjerni instrumenti.....	15
REZULTATI.....	17
RASPRAVA.....	23
ZAKLJUČAK.....	27
LITERATURA.....	29

Naslov: Moderne predrasude studenata prema osobama homoseksualne orijentacije/Modern prejudices among students towards gay men and lesbians

Eva Feldman

Sažetak: Svrha ovog istraživanja bila je provjeriti postoji li razlika u izraženosti modernih predrasuda hrvatskih studenata prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na spol, religioznost, obrazovanje majke i obrazovanje oca studenata te mjesto u kojem su proveli najveći dio svojeg života. Također, cilj je bio i provjeriti postoji li povezanost modernih predrasuda s načinom na koji sudionik percipira stav hrvatskog društva prema gej muškarcima odnosno lezbijkama. U istraživanju je sudjelovalo 1560 studenata sa šest fakulteta (Filozofski fakultet, Pravni fakultet, Učiteljski fakultet, Građevinski fakultet, Medicinski fakultet i Ekonomski fakultet) iz četiriju gradova Republike Hrvatske (Zagreb, Osijek, Rijeka i Split), i s Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, Policijske akademije i Zdravstvenog veleučilišta iz Zagreba. Rezultati su pokazali da postoji statistički značajna razlika u modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na sudionikov spol, religioznost i obrazovanje majke sudionika. Sudionici iskazuju više modernih predrasuda od sudionica, isto tako religiozni sudionici u odnosu na nereligiozne te sudionici s niže obrazovanim majkama u odnosu na sudionike s majkama višeg stupnja obrazovanja. Ne postoji statistički značajna razlika u modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na obrazovanje oca sudionika i mjesto odrastanja sudionika, a također nije pokazana povezanost modernih predrasuda sa sudionikovom percepcijom stava hrvatskog društva prema gejevima odnosno lezbijkama.

Ključne riječi: moderne predrasude, homoseksualne osobe, studenti

Abstract: The purpose of this study was to assess differences in modern prejudices among students towards gay men and lesbians. These differences have been evaluated with respect to the participants' gender, religiosity, the level of education of their mothers and the level of education of their fathers and the place they were raised in. Following which we wanted to assess any correlation between modern prejudice and participants' perception of the attitude Croatian people hold towards either gay men or lesbians. The participants from the study were students from six different faculties (Faculty of Humanities and Social Sciences, Faculty of Law, Faculty of Education, Faculty of Civil Engineering, Faculty of Medicine and Faculty of Economy) from four cities in the Republic of Croatia (Zagreb, Osijek, Rijeka and Split), and from Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, Academy of Police and University of Applied Health Studies from Zagreb. The results show that there is a statistically significant difference in modern prejudices towards gay men and lesbians with respect to participants' gender, religiosity and the level of education of their mothers. Male participants show more modern prejudices than female participants, also religious participants hold more modern prejudices than those who are not religious. Participants whose mothers have a higher education hold less modern prejudices towards gay men and lesbians than participants with mothers of a lower level of education. Participants do not differ in their modern prejudices if the level of education of their fathers or the place they were raised in is taken into account. Lastly, a correlation between modern prejudice and participants' perception of public attitudes towards gay men or lesbians has not been found, either.

Key words: modern prejudices, gay men and lesbians, students

UVOD

Seksualna orijentacija je jedna od komponenti identiteta osobe, a može se definirati kao emocionalna, seksualna i romantična privlačnost prema drugoj osobi. U većini slučajeva seksualna orijentacija definira se kod ljudi u ranoj životnoj fazi interakcijom bioloških (genetskih i hormonalnih), kognitivnih i socijalnih faktora (Bosanac i Bjelić, 2002; prema Parmač, 2005). Homoseksualna orijentacija je seksualna želja ili djelovanje usmjereno prema pripadniku/ci istog spola (Davidson i Neele, 2002; prema Parmač, 2005).

Budući da se, za razliku od drugih skupina, homoseksualne osobe ne mogu identificirati po nekim vanjskim obilježjima, identificiraju se prema vlastitim izjavama (Herek, 1999; prema Parmač, 2005). U skladu s tim, procjene broja homoseksualnih osoba u društvu ovise o metodama prikupljanja podataka (Parmač, 2005). Prisutnost homoseksualnih ponašanja očituje se kroz povijest u svim kulturama (Longo, 2013), a postotak u populaciji kreće se od 4% do 17% (Green i Herek, 1999).

Moderne predrasude

Predrasude su vrsta stava koja je najviše povezana s njegovom emocionalnom komponentom, a veže se isključivo uz negativni stav/osjećaj prilikom razmišljanja o nekoj skupini ili u interakciji s njom (Whitley i Kite, 2010). Moderne predrasude su vrsta predrasuda čiji su razvoj razni istraživači tek primijetili s vremenom. Naime, kako su se otvorene predrasude smanjivale, a razina diskriminacije je ostajala ista, u zadnjih tridesetak godina potaknule su se mnoge rasprave i pokušaji konceptualizacije novih vrsta predrasuda kao objašnjenja za postojeću situaciju (Brown, 2010).

Prvi se put počelo sumnjati da predrasude poprimaju nove i skrivenije oblike kada se istraživalo ponašanje glasača tijekom 60-tih godina za vrijeme gradonačelničkih izbora u Los Angelesu (Sears and Kinder, 1971; prema Brown, 2010). U zadnji krug izbora dospjeli su tadašnji vladajući konzervativni gradonačelnik bijele rase i liberalni gradski savjetnik crne rase. Na svoje iznenađenje, Sears i Kinder su u svojem istraživanju došli do nalaza koji su upućivali na to da izbor glasača koji su glasali za kandidata crne rase nije bio statistički značajno povezan s razinom njihovih predrasuda koje su mjerili konvencionalnim skalama stavova. Čestice te skale naime govore o vjerovanju u intelektualnu inferiornost crne rase, protivljenju integracije crnaca u škole i sl. S druge strane, njihovi odgovori na ostala pitanja, koja su se bavila pretpostavljenim ekonomskim i socijalnim napretcima manjinske grupe i

društvenim politikama kojima je cilj smanjiti nejednakosti, bolje su predviđali izbor konzervativnog političara. Zbog nalaza poput ovih, Sears i njegovi kolege iznijeli su svoju teoriju da se nova forma rasizma našla na mjestu starijih i izravnijih vrsti predrasuda, koje su bile poznate tijekom 30-tih i 40-tih godina (Henry i Sears, 2002; prema Brown, 2010).

Prema ovim autorima, navodi Brown, nekoliko bi razloga moglo objasniti ovaj fenomen. Kako su se socijalne norme mijenjale, izravno pokazivanje predrasuda postalo je nešto na što je okolina gledala s prijezirom. Zbog toga se prediktivnost tradicionalnih mjera smanjila kao rezultat utjecaja ovih faktora socijalne poželjnosti. Međutim, s obzirom na dugu povijest rasizma u Americi i drugdje, moglo se pretpostaviti da među bjelačkom populacijom još uvijek vlada neka vrsta negativnog osjećaja vezanog za crnu populaciju. Uz to, politički zahtjevi manjinskih grupa te uvođenje politika poput obaveznog prijevoza autobusima u školu (politika tijekom 70-tih godina u američkim gradovima pomoću koje se pokušalo desegregirati crnu populaciju i osigurati da postoji jednak omjer crne i bijele djece u školama) i ostalih oblika pozitivne diskriminacije prijetili su tradicionalnim zapadnjačkim vrijednostima koje se baziraju na meritokratskim principima, poput slobode izbora pojedinca i jednakosti prilika. Sears i suradnici smatraju da je percepcija tih promjena kao kršenja apstraktnih vrijednosti važna komponenta nove forme predrasuda, pogotovo kada se udruži s negativnim afektom prema crncima, koji se još uvijek razvija u svim dijelovima društva.

McConahay (1986; prema Brown, 2010) je sumirao kakve stavove imaju osobe koje kotiraju visoko na skali modernog rasizma: smatraju da diskriminacija više ne postoji budući da sve grupe uživaju jednaka građanska i ekonomska prava, da pripadnici crne rase prebrzo zahtijevaju previše, da njihovi zahtjevi nisu pravedni, i sukladno tome sve što su dobili do sad je nezasluženo.

Osobe koje su moderni rasisti razlikuju se od „staromodnih“ rasista uvelike zbog toga što ne vjeruju u neke fiksne karakteristike crnaca kao grupe. Iako dijele neke negativne osjećaje sa „staromodnim“ rasistima, pretpostavlja se da ne posjeduju tradicionalno negativne stereotipe o crncima kao „glupima“ i „lijenima“, niti se nužno slažu sa segregacijskim pogledima o zasebnim školama, miješanim brakovima i sl. Nadalje, pridaju veliku važnost kršenju duboko ukorijenjenih zapadnjačkih vrijednosti, što je jedan od najvažnijih faktora koji potiče moderni rasizam. Upravo taj konflikt vrijednosti, više nego bilo kakva izravno percipirana prijetnja njihovim osobnim interesima, je sama srž te ideologije. Tako, na primjer, moderne rasiste ne smeta što djeca crnačke rase idu u istu školu kao njihova djeca, ali smatraju edukacijsku

politiku obavezne vožnje autobusom kao napad na svoje roditeljsko pravo da odaberu školu za svoje dijete.

Naposljetku, tvrdi se da su tehnike koje se koriste kako bi se mjerio moderni rasizam manje reaktivne od konvencionalnih instrumenata jer se dotiču suptilnih i indirektnih aspekata predrasuda, a ne samo izravnih. Zbog toga je manje vjerojatno da će ljudi na pitanja u tom tipu mjerenja odgovarati socijalno poželjnim odgovorima, pa će utoliko i rezultati realnije prikazati situaciju, a ne sugerirati da su se stavovi prema toj manjini poboljšali.

Moderne predrasude u rodnoj i domeni seksualnih manjina

Nekoliko desetaka godina nakon što se definirao moderni rasizam kao nova vrsta predrasuda, a onda i nakon uvida u moderne predrasude prema ostalim etničkim skupinama, otvorila se rasprava i o modernim predrasudama u području rodni predrasuda. Kako se ta diskusija razvijala, razvijali su se i razni instrumenti kojima bi se mogao mjeriti tzv. moderni seksizam. Među tim instrumentima našli su se Skala modernog seksizma (Swim, Aiken, Hall i Hunter, 2005; prema Walls, 2008), Skala neo-seksizma (Tougas, Brown, Beaton i Joly, 1995; prema Walls, 2008) i Inventar ambivalentnog seksizma (Glick i Fiske, 1996; prema Walls, 2008). Tougas i sur. (1995) su svojim istraživanjem htjeli ispitati jesu li i žene skupina prema kojoj se razvijaju moderne vrste predrasuda. Koristeći se svojom Skalom neo-seksizma i već postojećom skalom staromodnog seksizma (preuzetom od Romough i Ventimiglia, 1981), htjeli su predvidjeti stavove muške studentske populacije prema programima afirmativnih akcija za žene. Iako su se staromodni seksizam i neo-seksizam pokazali povezanima, samo je neo-seksizam mogao predvidjeti stavove prema afirmativnoj akciji – što su rezultati bili viši na Skali neo-seksizma, indicirajući time višu razinu seksizma, to su stavovi prema afirmativnoj akciji bili negativniji.

Neki teoretičari tvrdili su da do modernog seksizma dolazi zbog promjena normi koje se tiču izražavanja predrasuda, dok su drugi tvrdili da moderni seksizam nastaje u trenutku kada osoba istovremeno ima i negativne i benevolentne stavove prema ženama. Osoba koja ima moderne seksističke stavove bi, na primjer, umjesto da izravno tvrdi da su žene inferiorne muškarcu, smatrala da žena zbog svoje nježne prirode ne može biti dobar vođa ili da žene općenito pretjeruju u svojim zahtjevima za većim pravima (Walls, 2008). Kakva god bila pozadina modernog seksizma, empirijski nalazi dokazali su njegovo postojanje te povezanost s drugim sociološkim konstruktima i diskriminatornim ponašanjem (Sibley i Wilson, 2004).

Usporedo s promjenama predrasuda u rasnoj i rodnoj domeni istraživači su počeli uočavati i ispitivati mijenjaju li se i kako stavovi i predrasude prema osobama različite seksualne orijentacije. Naime, razna istraživanja u Sjedinjenim Američkim Državama pokazala su kako stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije postaju s vremenom pozitivniji (Loftus, 2001; Adam 1995). Ljudi imaju sve liberalnije stavove o građanskim pravima gejeva i lezbijki. Sadašnja istraživanja stavova studenata prema osobama homoseksualne orijentacije potvrđuju ove nalaze, koji, poput i rezultata istraživanja rasizma i seksizma, pokazuju da su se odbacila tradicionalna i negativna uvjerenja o homoseksualnosti (Balanko, 1998; prema Walls, 2008; Schellenberg, 1999; Simoni, 1996). Dok neka istraživanja pokazuju sve pozitivnije stavove spram homoseksualnosti, druga istraživanja izvještavaju o kontinuiranoj diskriminaciji i nasilju nad homoseksualnim osobama. Nalazi ukazuju na visoke stope samoubojstava i depresije kod muških i ženskih osoba homoseksualne orijentacije u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama, što govori o netolerantnoj klimi na tom području (Cochran i Mays, 2000; Paul i sur., 2001). Lezbijke i gejevi još uvijek su socijalna grupa među najčešćim metama zločina iz mržnje i nasilja (Berrill, 1992; Whitley, 2001; prema Walls, 2008). Muškarci koji se javno izjašnjavaju kao gej zarađuju manje od heteroseksualnih muškaraca na istom radnom mjestu (Blanford, 2003; prema Walls, 2008), a homoseksualni muškarci koji su se tako izjasnili u adolescenciji postigli su niže razine obrazovanja od heteroseksualnih muškaraca (Barrett, Pollack i Tilden, 2002). Norris (2001) u svojem istraživanju zaključuje kako postoji paradoks između nadmoći heteroseksualnosti i raširene potrebe za egalitarizmom. Ovaj zaključak slaže se s teorijom konfliktnih vrijednosti koje su važne za razumijevanje modernog rasizma (Katz i Hass, 1988).

Morrison i Morrison (2002) predlažu tri objašnjenja za ovaj vidljivi paradoks. Prvi je socijalna poželjnost odgovora. Naime, istraživanja koja se bave stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije podložna su socijalno poželjnim odgovorima, odnosno vjerojatno je da sudionici u njima iskazuju pozitivnije stavove zbog straha da ih okolina ne osudi ili da ne proglasi njihove stavove nazadnima i neliberalnima. Rezultati istraživanja socijalne poželjnosti, međutim, nisu potvrdili ovu vezu (Herek, 1988). Drugo objašnjenje tiče se uzorka. Morrison i Morrison tvrde da je uzorak bio pristran u dosadašnjim istraživanjima, te da se rezultati nisu mogli generalizirati budući da je uzorak bio homogen i liberalan. Istraživanja na nacionalnoj razini opovrgnula su ovu pretpostavku. Zadnje objašnjenje koje su autori dali bilo je kako sadašnje mjere heteroseksizma odnosno homonegativnosti obuhvaćaju samo jedan aspekt stavova prema homoseksualnim osobama. Može biti da skale stavova

kojima se istraživači koriste ispituju samo jednu specifičnu vrstu predrasuda kojih se studenti više ne drže i koje smatraju zastarjelima (Morrison i Morrison, 2002). Mjere kojima su se ispitivali stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije možda jesu razotkrivale neprijateljske stavove prema homoseksualnim osobama, ali nisu u punom smislu zahvatile cijeli spektar i promjenjivu prirodu stavova i predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije. Pritom, povrh svega, nisu objasnile sraz između pozitivnih stavova i diskriminacije prema toj skupini (Walls, 2008).

Moreno i Bodenhausen (2001) u svojem su istraživanju ispitivali heteroseksualne sudionike pobornike za prava homoseksualnih osoba, no s različitim emocionalnim reakcijama prema toj skupini. U istraživanju im se dao tekst o jednakim pravima lezbijki i gejeva pri služenju vojske, a skupine su se razlikovale po tome koliko je tekst koji su dobili na uvid bio pismen. Jedan tekst bio je napisan s puno pravopisnih grešaka, dok je drugi bio gramatički i pravopisno ispravan. Rezultati su pokazali kako su sudionici koji su prvotno imali negativnije emocionalne reakcije prema homoseksualcima procjenjivali tekst i njegovog autora negativnije od sudionika koji su prema homoseksualcima imali pozitivne emocionalne reakcije. Međutim, ta se razlika očitovala samo u slučaju kada su čitali loše napisan i gramatički i pravopisno netočan tekst, odnosno kada se za negativno mišljenje moglo naći opravdanje.

U drugom istraživanju, Hegarty i sur. (2004) su podijelili sudionike u dvije skupine od kojih je svaka dobila dva različita teksta. U jednom tekstu bila je riječ o dvojici prijatelja, heteroseksualnom i homoseksualnom muškarcu, koji su izišli van u bar u koji zalaze heteroseksualci, a drugi tekst bio je priča o heteroseksualnom i homoseksualnom muškarcu koji su izašli van u bar u koji zalaze homoseksualci. Bar su opisali kao mjesto u koje ljudi odlaze naći nekog za društvo tu noć, te bi tako osoba čija seksualna orijentacija nije odgovarala orijentaciji svih ostalih na tom mjestu mogla osjećati nelagodu. Kada su naglasili da se osoba „krive“ orijentacije u ta dva različita slučaja osjećala kao da nije na pravom mjestu i da joj nije bilo ugodno, sudionici su procjenjivali akcije tih osoba jednako te su savjetovali da svaka od tih osoba (homoseksualac u baru punom heteroseksualaca, a heteroseksualac u baru punom homoseksualaca) izrazi svoju nelagodu. Međutim, istraživači su zatim drugim sudionicima ponudili priče sa sličnom situacijom, samo što su u njima relevantne osobe izrazile svoju nelagodu. Tada su sudionici ispitivanja reakciju heteroseksualnog muškarca u homoseksualnom baru procjenjivali pozitivnije nego reakciju homoseksualnog muškarca u heteroseksualnom baru. Hegarty i sur. tvrde kako ovo

istraživanje pokazuje da se heteroseksualni muškarci gledaju pozitivnije u situacijama u kojima je njihov seksualni identitet izvan norme (što je vrlo rijetko), od homoseksualnih muškaraca u čestim situacijama u kojima se njihov seksualni identitet razlikuje od većine. Pitanje je precjenjuju li heteroseksualne osobe način na koji bi se ponašale u tim situacijama, tvrdeći da podržavaju da lezbijke i gejevi izraze svoje nezadovoljstvo u tipično heteronormativnim uvjetima, budući da ih u tim slučajevima ipak osuđuju. Možemo zaključiti kako heterocentrične norme ipak opstaju, makar implicitno, mijenjajući svoj izraz, čak i u društvu koje podržava ideju o jednakosti na temelju seksualne orijentacije. Slične rezultate dobili su i Morrison i Morrison (2002) koji su u svom istraživanju pokazali kako će studenti s višim rezultatom na Skali modernih predrasuda izbjegavati kontakt s osobom homoseksualne orijentacije, ali samo kada za to imaju opravdan razlog.

Uzevši kao primjer istraživanja koja su dovela do definicije modernog rasizma i seksizma, Morrison i Morrison (2002) uveli su koncepte staromodne homonegativnosti i moderne homonegativnosti u ovaj diskurs. Zbog paradoksa porasta stupnja tolerancije prema seksualnim manjinama (Herek, 2000; Altmeyer, 2001), a istovremene diskriminacije i nasilja prema toj skupini ljudi, autori pretpostavljaju da se staromodna homonegativnost smanjuje s novim generacijama i kod obrazovanih skupina ljudi, no moderna homonegativnost još uvijek vlada. Ne može se isključiti da navedena diskrepancija stavova i ponašanja može biti posljedica socijalno poželjnog odgovaranja sudionika, pogreške uzorka ili drugih nedostataka istraživanja, no Morrison i Morrison (2002) svejedno daju zaključak da su staromodne predrasude poprimile suptilnije oblike, koji također utječu na ponašanje pojedinaca. Smatraju da osobe koje imaju moderne predrasude prema osobama homoseksualne orijentacije tvrde „da lezbijke i gej muškarci stvaraju nepotrebne zahtjeve kako bi promijenili status quo, da je diskriminacija homoseksualnih osoba stvar prošlosti te da homoseksualne osobe pretjerano ističu svoje seksualne preferencije i s time sprečavaju svoju asimilaciju u društvo“ (Morrison i Morrison, 2002).

Sličan koncept moderne homonegativnosti uveli su Raja i Stokes (1998) kada su konstruirali Skalu moderne homofobije. Temelj stvaranju novog koncepta bila im je pretpostavka da je do promjene negativnih stavova prema homoseksualnim osobama došlo zbog povećane prisutnosti lezbijki i gej muškaraca u medijima, bolje informiranosti o homoseksualnosti i novim pitanjima vezanim uz prava homoseksualnih osoba. Cowan i sur. (2005) pak govore o konceptu staromodnog heteroseksizma i modernog heteroseksizma koje, prema njima, razlikuje način iskazivanja predrasuda. Staromodni heteroseksizam pokazuje se izravno i

otvoreno, dok je moderni heteroseksizam suptilnijeg oblika, te je zapravo paralelan modernom seksizmu i modernom rasizmu. Također navode da su vjerovanja od kojih se moderni heteroseksizam sastoji sljedeća: „da diskriminacija homoseksualnih osoba više nije problem, da imaju jednaka prava i da ne postoji legitimitet kojim opravdavaju ljutnju zbog načina na koji se postupa prema njima“, što je, primijetimo usput, dosta slično definiciji koju daju Morrison i Morrison (2002).

Kako bi ispitivali stavove prema nekoj socijalnoj grupi istraživači se najčešće koriste metodom ispitivanja stavova samoizvještajima u kojima se od sudionika traži da označe svoj odgovor na skali ili izaberu jedan od ponuđenih odgovora s kojime se slažu. Kvaliteta podataka koji su na taj način prikupljeni pritom uvijek ovisi o sudionikovoju volji i motivaciji da iskreno i bez zadržke izvijesti o svojim unutrašnjim stanjima i sposobnost da ta stanja izrazi na adekvatan način. Kako pokazuju neka istraživanja, mjere samoizvještaja osjetljive su na formulaciju pitanja, socijalnu poželjnost odgovora i kontekst ispitivanja, a uz to upitno je i trebaju li se istraživači u tolikoj mjeri oslanjati na sposobnosti introspekcije kod sudionika (Žeželj i sur., 2010). Kako bi izbjegli navedene probleme istraživači su počeli osmišljavati nove nenametljive mjere pomoću kojih bi se mogli istražiti stavovi. Implicitne tehnike činile su se kao dobro rješenje, budući da ne zahtijevaju svjesno odgovaranje od sudionika, nego da daju automatske odgovore u odnosu na neki objekt stava, pa se rezultati stvaraju na temelju vremena reakcije sudionika na određeni podražaj.

Steffens (2005) je uvela termine implicitnih i eksplicitnih stavova u diskurs stavova o homoseksualnosti. U svojem je istraživanju pokazala kako, iako empirijski podaci sugeriraju da su stavovi prema homoseksualnim osobama sve pozitivniji s vremenom, pretpostavka o sve tolerantnijoj okolini za gejeve i lezbijke nije sasvim točna. Budući da je sve manje poželjno izražavati negativne stavove prema osobama homoseksualne orijentacije, Steffens pretpostavlja da osobe same ne žele priznati da ih posjeduju. Koristila je Test implicitnih asocijacija u kojem su sudionici trebali automatski odgovaranjem, i naizmjenice, sparivati pojmove „homoseksualac“ ili „heteroseksualac“ s osobinama poput „dobar“, „loš“, „normalan“ itd. Pokazalo se da su sudionici bili skloniji negativne osobine povezivati s homoseksualnim osobama, a pozitivne s heteroseksualnim, iako su njihovi eksplicitni stavovi prema homoseksualnoj populaciji bili pozitivni. Zanimljivo je da su jedinu skupinu čiji se stavovi nisu značajno „pogoršali“ s različitim načinima mjerenja tvorile žene, no samo kada su se njihovi stavovi odnosili na lezbijke.

Stanje u Hrvatskoj

Posljednjih nekoliko godina u Hrvatskoj raste društvena osviještenost o pravima osoba homoseksualne orijentacije kao važnom društvenom pitanju. Godine 2006. u Kazneni zakon uvedena je definicija zločina iz mržnje kao „kaznenog djela počinjenog zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjeroispovijesti, nacionalnog ili etničkog podrijetla, invaliditeta, spola, spolnog opredjeljenja ili rodnog identiteta druge osobe“, dok je 2008. godine uveden Zakon o suzbijanju diskriminacije kojim „se osigurava zaštita i promicanje jednakosti kao najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske“, kojim „se stvaraju pretpostavke za ostvarivanje jednakih mogućnosti i uređuje zaštita od diskriminacije na osnovi rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije“. Međutim, usprkos ovim inicijativama i brojnim drugim aktivnostima s ciljem suzbijanja diskriminacije i mržnje spram homoseksualnih osoba, rezultati raznih istraživanja su porazni. Također, prolazak referendumskog pitanja 1. prosinca 2013. kojim je u Ustav stavljena definicija braka kao zajednice muškarca i žene govori o tome kako u Hrvatskoj još uvijek ne vlada potpuno tolerantna i liberalna klima prema seksualnim manjinama.

U svojem istraživanju Jugović i Pikić (2006) dobile su podatke koji pokazuju da je više od polovice (51,3%) sudionika homoseksualne orijentacije iz Zagreba, Rijeke i Osijeka doživjelo neki oblik nasilja zbog svoje seksualne orijentacije, čak 83% sudionika izvještava da je čulo za više slučajeva kad je LGBT osoba u Hrvatskoj doživjela nasilje, a 56% njih ima LGBT prijatelja ili prijateljicu koji su zbog svoje seksualne orijentacije doživjeli fizičko nasilje. Lezbijska organizacija Rijeka, LORI, također je provela istraživanje o nasilju i diskriminaciji homoseksualnih osoba. Rezultati pokazuju kako manje od petine LGBT sudionika (19,4%) ne skriva javno svoju seksualnu orijentaciju, skoro polovica (49,2%) ih je doživjela verbalno nasilje, a 30,9% bilo je izloženo prijetnjama fizičkim nasiljem, bilo je udarano ili pretučeno. Što se tiče diskriminacije zbog svoje seksualne orijentacije, nju je u školi ili na fakultetu doživjelo 30,9% sudionika, a na radnom mjestu njih 17,3%.

Agencija Europske unije za temeljna prava (2013) u svojem izvješću navodi kako je 60% LGBT osoba u Hrvatskoj u posljednjih 12 mjeseci doživjelo neku vrstu nasilja i/ili diskriminacije zbog svoje seksualne orijentacije. Kako je europski prosjek 47%, Hrvatska se

tako nalazi na drugom mjestu po razini diskriminacije od 28 ispitanih zemalja, ispred koje je jedino Latvije.

U svojem istraživanju Parmač (2005) je htjela vidjeti razlikuju li se sudionici iz više gradova Hrvatske (točnije, iz Zagreba, Rijeke i Splita) u svojim stavovima prema homoseksualnim osobama s obzirom na spol. Istraživanje je pokazalo kako se muški i ženski sudionici razlikuju u svojim stavovima, s tim da su muški ispitanici pokazali negativnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije, te imaju negativnije stavove prema muškarcima homoseksualcima nego prema lezbijkama, zbog čega je i došlo do prvotne razlike. Mušica i suradnici (2013) htjeli su provjeriti jesu li se stavovi promijenili od 2005. godine, međutim dobili su iste podatke. Muškarci su ponovno pokazivali negativnije stavove od žena prema homoseksualnim osobama, te je ta razlika proizlazila iz njihovog negativnijeg stava prema gejevima nego lezbijkama.

Tomić i Čepulić (2013) su, osim rodni razlika, htjeli ispitati još neke determinante stavova prema homoseksualnim osobama, kao što su obrazovanje, važnost vjere i kontakt s homoseksualnim osobama. Zaključili su kako je važnost vjere najbolji pojedinačni prediktor stavova prema gejevima i lezbijkama, a i kako je kod sudionica povezana razina obrazovanja roditelja sa stavovima prema gejevima i lezbijkama. Kod sudionica je obrazovanje majke bilo povezano s njihovim stavovima prema gejevima, a obrazovanje oca s njihovim stavovima prema lezbijkama, no veličina efekta je bila malena. Osobe koje su ostvarile kontakt s homoseksualnom osobom imale su statistički značajno pozitivnije stavove prema toj skupini od onih bez kontakta.

Sveukupno, sva istraživanja stavova koja su rađena pokazuju da sudionici na skalama pokazuju pozitivnije stavove od prosječnih vrijednosti (Parmač, 2005; Mušica i sur. 2013; Tomić, 2013), što bi značilo da se u Hrvatskoj pozitivno gleda na sugrađane homoseksualne orijentacije. Međutim, istraživanja doživljene diskriminacije i nasilja nad LGBT osobama govore suprotno. Ovim istraživanjem željeli smo provjeriti koliko modernih predrasuda iskazuju studenti u Republici Hrvatskoj, što dosad nije istraženo na našem području, te razlikuju li se s obzirom na neke demografske podatke. Uz pomoć daljnjih istraživanja, na temelju rezultata koje ćemo prikazati, moglo bi se istražiti igraju li moderne predrasude možda veću ulogu u diskriminaciji seksualnih manjina.

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Ovim istraživanjem željeli smo provjeriti razlikuju li se studenti u modernim predrasudama prema homoseksualnim osobama s obzirom na spol, religioznost, obrazovanje roditelja, mjesto odrastanja i svoju percepciju o stavu hrvatskog društva prema homoseksualnim osobama.

S obzirom na ciljeve istraživanja, formulirani su sljedeći problemi:

1. Ispitati postoji li razlika u modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na spol sudionika.

Hipoteza 1.: Pretpostavlja se da će muškarci općenito iskazivati više modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije nego žene.

2. Ispitati postoji li razlika u modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na religioznost sudionika.

Hipoteza 2.: Očekuje se da će osobe koje se smatraju religioznima iskazivati više modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije od osoba koje se ne smatraju religioznima.

3. Ispitati postoji li razlika u modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na obrazovanje roditelja sudionika.

Hipoteza 3.: Očekuje se da će osobe čije majke i očevi imaju niže obrazovanje iskazivati više predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije od osoba s roditeljima višeg obrazovanja.

4. Ispitati postoji li razlika u modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na mjesto odrastanja sudionika.

Hipoteza 4.: Pretpostavlja se da će osobe koje su odrasle u selu iskazivati najviše modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama, a slijedit će osobe odrasle u manjem gradu te osobe odrasle u većem gradu te, na kraju, osobe odrasle u Zagrebu, koje će pokazivati najmanje modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama.

5. Ispitati postoji li povezanost modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije i percepcije sudionika o stavu hrvatskog društva prema muškarcima odnosno ženama homoseksualne orijentacije.

Hipoteza 5.: Očekuje se da će postojati pozitivna povezanost modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije i percepcije sudionika o stavu hrvatskog društva prema muškarcima odnosno ženama homoseksualne orijentacije. Pretpostavlja se da, što osobe percipiraju stav društva prema muškarcima odnosno ženama homoseksualne orijentacije pozitivnijim, iskazuju više modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije.

METODOLOGIJA

Sudionici

Sudionici su bili studenti sa šest fakulteta (Filozofski fakultet, Pravni fakultet, Učiteljski fakultet, Građevinski fakultet, Medicinski fakultet i Ekonomski fakultet) iz četiriju gradova Republike Hrvatske (Zagreb, Osijek, Rijeka i Split), i s Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, Policijske akademije i Zdravstvenog veleučilišta iz Zagreba. U istraživanju je sudjelovao ukupno 1560 sudionika, 429 muškaraca (27,5 %) i 1131 žena (72,5 %). Dob sudionika kreće se u rasponu od 18 do 51 godinu pri čemu prosjek iznosi $M=21,90$, a raspršenje $SD=4,717$.

Postupak

Ispitivanje je provedeno grupno, tijekom studenog, prosinca i siječnja 2012./2013. godine u prostorijama odgovarajućih fakulteta u Splitu, Rijeci, Osijeku i Zagrebu. Oko termina smo se dogovorili s profesorima fakulteta na kojima smo provodili istraživanje, te smo ga proveli tijekom njihovih predavanja. Prije same primjene sudionicima je rečeno kako je ispitivanje anonimno i kako će se rezultati koristiti isključivo u istraživačke svrhe, te da je važno da na upitnik odgovaraju iskreno i samostalno. Napomenuli smo i kako u svakom trenutku mogu odustati. Ispitivanje je u prosjeku trajalo 20 minuta, a po završetku se sudionicima ukratko objasnio cilj istraživanja.

Mjerni instrumenti

U istraživanju smo se koristili upitnikom koji je obuhvaćao sociodemografska pitanja pomoću kojih su prikupljeni podaci o spolu, dobi, fakultetu, godini studija i mjestu stanovanja

sudionika. U sklopu sociodemografskih karakteristika ispitala se i religioznost, važnost vjere u životu, kontakt sudionika sa osobama homoseksualne orijentacije i razina obrazovanja majke i oca. Osim toga, upitnik je sadržavao skalu stavova prema osobama homoseksualne orijentacije (postojale su dvije forme skale stavova - jedna za ispitivanje stavova prema muškarcima homoseksualcima, a druga prema lezbijkama), skalu modernih predrasuda, skalu percepcije položaja lezbijki i gej osoba u društvu, te pitanja koja se odnose na reakcije sudionika na neravnopravan tretman osoba homoseksualne orijentacije, poznavanje zakonske regulative, medijsku popraćenost te sudjelovanje u aktivističkim radnjama. Za potrebe ovog istraživanja koristili su se sociodemografski podaci, skala percepcije položaja lezbijki i gej osoba u društvu i skala modernih predrasuda.

Sociodemografski podaci

Za potrebe svog istraživanja koristili smo sociodemografske podatke sudionika koji govore o njihovom spolu, njihovoj religioznosti, mjestu njihova odrastanja te obrazovanju njihovih roditelja.

Na pitanje o religioznosti, sudionici su odgovarali zaokruživanjem jednog od pet odgovora: „Religiozan/na sam u skladu s crkvenim učenjem.“, „Religiozan/na sam na svoj način.“, „Nisam siguran/na jesam li religiozan/na ili nisam.“, „Nisam religiozan/na.“ i „Protivnik/ca sam vjere.“. Prije no što smo radili t-test, grupirali smo ispitanike u dvije grupe. Rekodirali smo podatke tako da su oni koji su se izjasnili kao religiozni u skladu s crkvenim učenjem i religiozni na svoj način pripadali grupi religioznih, a svi ostali grupi nereligioznih.

Kod pitanja o obrazovanju roditelja, sudionici su označavali najviše obrazovanje koje su postigli njihova majka i otac (osnovnu školu, srednju školu, višu školu, fakultet i magisterij, doktorat ili specijalizaciju). Završenu osnovnu i srednju školu klasificirali smo kao niže obrazovanje, a završenu višu školu, fakultet i magisterij, doktorat ili specijalizaciju kodirali smo kao više obrazovanje.

Skala percepcije stava društva o lezbijkama i gej osobama

Skala je konstruirana kao barometar na kojem se nalaze brojevi od 0 do 100 koji označavaju potpuno negativan odnosno potpuno pozitivan stav. Sudionike se zamolilo da zaokruže broj na skali-barometru koji najbolje prikazuje stav hrvatskih građana prema muškim

homoseksualcima odnosno prema lezbijkama i tako je dobivena jedna vrijednost. Ovom skalom željeli smo ispitati kakvu percepciju sudionici imaju o stavu hrvatskog društva prema osobama homoseksualne orijentacije.

Skala modernih predrasuda

Kako bismo utvrdili izraženost modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije koristili smo se modificiranom Skalom modernog rasizma (Lauri, 1999). Originalna skala (McConahey, 1986) je konstruirana kako bi ispitivala stavove prema Afroamerikancima i osmišljena je tako da čestice ne budu reaktivne tj. da ih sudionici ne mogu lako prepoznati kao mjeru predrasuda te davati socijalno poželjne odgovore. Skala sadrži 7 čestica, a zadatak sudionika je na ljestvici od 1 do 5 (1 – uopće se ne slažem, 5 – u potpunosti se slažem) procijeniti koliko se slažu s pojedinom česticom u upitniku. Lauri (1999) je za potrebe svog istraživanja skalu prevela na hrvatski jezik i prilagodila za ispitivanje stavova prema Srbima. U svrhu ovog istraživanja, prilagodili smo skalu i njome se koristili kako bismo ispitali stavove prema osobama homoseksualne orijentacije. Ovakva primjena Skale za ispitivanje stavova prema drugoj manjinskoj skupini nije dovela do promjene njezinih metrijskih karakteristika kao ni faktorske strukture koja ukazuje na jedan faktor u podlozi. Pouzdanost originalne Skale je $\alpha=,82$, pouzdanost prevedene Skale $\alpha=,85$ (Lauri, 1999), a pouzdanost Skale u ovoj primjeni je $\alpha=,89$. Ukupni rezultat na skali formiran je kao prosječna vrijednosti rezultata na česticama, s time da viši rezultat označava viši stupanj predrasuda.

REZULTATI

S obzirom na naše probleme, koji se tiču razlika u modernim predrasudama prema homoseksualnim osobama s obzirom na spol, religioznost, stupanj obrazovanja roditelja i mjesto odrastanja sudionika te korelaciju modernih predrasuda s percipiranim stavom društva prema homoseksualnim osobama, u Tablici 1 nalazi se deskripcija uzorka po varijablama, a u Tablici 2 rezultati *t*-testova na temelju dobivenih rezultata.

Tablica 1

Deskripcija uzorka po varijablama

		<i>N</i>	%
Spol sudionika	Muškarac	429	27,4
	Žena	1131	72,3
Religioznost sudionika	Religiozni	1175	75,1
	Nereligiozni	363	23,2
Stupanj obrazovanja majke sudionika	Nisko obrazovanje majke	939	60
	Visoko obrazovanje majke	610	39
Stupanj obrazovanja oca sudionika	Nisko obrazovanje oca	830	53
	Visoko obrazovanje oca	708	45,2
Mjesto odrastanja	Selo	315	20,1
	Manji grad	581	37,1
	Veći grad	360	23
	Zagreb	292	18,1

Prvi problem našeg istraživanja bio je ispitati postoji li razlika u modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na spol sudionika. Veći rezultat na skali označavao je više modernih predrasuda kod sudionika prema osobama homoseksualne orijentacije. Iz rezultata prikazanih u Tablici 2 možemo vidjeti da se vrijednosti modernih predrasuda muškaraca i žena kreću oko središnje vrijednosti, što upućuje na relativno neutralni stav ovih skupina sudionika. Što se tiče razlike stavova sudionika s obzirom na spol, t-test za nezavisne uzorke pokazao je da su razlike u predrasudama između muškaraca i žena statistički značajne te se potvrdila naša hipoteza. Izračunali smo i Cohenov *d* koji ukazuje na srednju veličinu efekta (vidi Tablicu 2). Muški studenti izražavaju više modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije od studentica.

Tablica 2

Deskriptivna statistika i nezavisni t-testovi modernih predrasuda sudionika s obzirom na navedene varijable

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>Cohenov d</i>
Spol sudionika	Muškarac	3,16	0,962	11,578*	0,67
	Žena	2,55	0,856		
Religioznost sudionika	Religiozni	2,86	0,862	12,326*	0,75
	Nereligiozni	2,19	0,921		
Stupanj obrazovanja majke sudionika	Nisko obrazovanje majke	2,76	0,892	2,666*	0,14
	Visoko obrazovanje majke	2,63	0,972		
Stupanj obrazovanja oca sudionika	Nisko obrazovanje oca	2,74	0,877	1,242	0,06
	Visoko obrazovanje oca	2,68	0,978		

Napomena: * $p < ,01$

Drugi naš problem bio je ispitati razlikuju li se sudionici u modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na svoju religioznost. U tablici možemo vidjeti da su vrijednosti modernih predrasuda osoba koje se izjašnjavaju kao religiozne i onih koje se izjašnjavaju kao nereligiozne niže od središnje vrijednosti. Analizom razlika t-testom za nezavisne uzorke provjerili smo razlikuju li se statistički značajno religiozni i nereligiozni sudionici u modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije. Pokazalo se da postoji statistički značajna razlika između onih koji su se izjasnili kao religiozni i onih koji za sebe kažu da nisu religiozni te smo time potvrdili svoju hipotezu. Veličina efekta religioznosti također je srednja (vidi Tablicu 2). Osobe koje se smatraju religioznima imaju više modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama od osoba koje se ne smatraju religioznima.

Treći problem bio je provjeriti postoji li razlika u modernim predrasudama prema homoseksualnim osobama između sudionika s obzirom na obrazovanje roditelja sudionika. U tablici 2 vidimo da se aritmetičke sredine modernih predrasuda onih s nisko obrazovanim majkama i onih s visoko obrazovanim majkama nalaze ispod središnje vrijednosti. Kako bismo vidjeli postoji li razlika između ovih skupina, obratit ćemo pozornost na rezultate t-testa. Rezultati pokazuju da se osobe s nisko obrazovanim majkama i osobe s visoko obrazovanim majkama statistički značajno razlikuju u razini modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama, što potvrđuje našu hipotezu. Međutim, veličina efekta obrazovanja majke je niska (vidi Tablicu 2). Vrijednosti modernih predrasuda skupina s nisko odnosno visoko obrazovanim očevima kreću se također ispod razine središnje vrijednosti. T-testom za nezavisne uzorke htjeli smo provjeriti značajnost razlike između ovih skupina te smo dobili rezultate koji ne potvrđuju našu hipotezu. Naime, ne postoji statistički značajna razlika u modernim predrasudama između osoba s nisko obrazovanim očevima i osoba s visoko obrazovanim očevima.

Četvrti problem odnosi se na pitanje postoji li razlika u modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na mjesto odrastanja sudionika. Jednosmjerna analiza varijance nije potvrdila našu hipotezu, budući da rezultati analize pokazuju da glavni efekt mjesta odrastanja nije značajan ($F=1,173$; $p<,05$). To znači da ne postoji razlika u modernim predrasudama među skupinama ispitanika koje su odrasle u selu, manjem gradu, većem gradu i Zagrebu.

Peti problem bio je ispitati postoji li povezanost modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama i percepcije sudionika o stavu društva prema muškarcima odnosno ženama homoseksualne orijentacije. Kao što vidimo na Tablici 3, rezultati statističke analize pokazali su da ne postoji povezanost između modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama i percepcije sudionika o stavu društva prema muškarcima homoseksualcima ($r=,22$, $p>,05$). Rezultati statističke analize pokazali su da ne postoji niti povezanost između modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama i percepcije sudionika o stavu društva prema lezbijkama ($r=-,22$;

RASPRAVA

Kako su moderne predrasude još uvijek nov i neistražen koncept, temelje za istraživanje i objašnjavanje razlika u modernim predrasudama prema homoseksualnim osobama moramo tražiti u dosad istraženim razlikama u (staromodnim) stavovima prema homoseksualnim osobama. Istraživanja pokazuju da postoji umjerena povezanost između mjera modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije i staromodnih mjera stavova prema osobama homoseksualne orijentacije (Morrison i Morrison, 2003; Pedersen i Walker, 1997). Korelacije se kreću malo iznad $r=,5$ (Morrison i Morrison, 2003; Pedersen i Walker, 1997).

Rodne razlike u stavovima prema homoseksualnim osobama potvrđuju se u većini istraživanja te u istom smjeru – muškarci imaju negativnije stavove od žena, a ta razlika nastaje iz njihovog negativnijeg stava prema gej muškarcima. Naši nalazi rodnih razlika u modernim predrasudama prema homoseksualnim osobama slažu se s prvim dijelom ovog nalaza. Sudionici su pokazivali veću razinu modernih predrasuda od sudionica. Objašnjenje nalaza da su muškarci općenito negativniji prema homoseksualnosti vrlo dobro daju Kite i Whitley (1996, 1998; prema Whitley i Kite, 2010). Postoji pretpostavka da se homoseksualne osobe identificiraju s rodnim ulogama drugog spola. Takva vjerovanja dio su normi koje diktiraju muškarcima da budu maskulini i odbace svoju femininost (Bem, 1993; prema Whitley i Kite, 2010). Tako im se određuje da ne toleriraju bilo kakve radnje ili osjećaje koji krše takva očekivanja, a pogotovo one koje se povezuju s femininošću. Ne samo da se od muškaraca očekuje da odbace vlastitu femininost, nego također da odbace i tuđu, pa budući da se na gej muškarce gleda kao na feminine, izazivaju averziju kod heteroseksualnih muškaraca. Dapače, upravo je sam čin odbacivanja homoseksualnosti izravan način da se prikloni ovoj socijalnoj normi. Shen i suradnici (2004; prema Whitley i Kite, 2010) su dokazali da su muškarci visoko motivirani slijediti ovu normu. U svojem su istraživanju pokazali sljedeće: kad bi skupini muškaraca rekli da su dobili niske rezultate na testu maskulivosti, time, naravno, prijeteci njihovoj percepciji svoje maskulivosti, ta skupina muškaraca pokazivala bi veći otpor prema homoseksualnosti i iskazivala negativnije stavove prema gejevima. Slično tome, skupina muškaraca kojoj bi se nakon ispunjenog testa ličnosti otkrilo da su feminini, i time također prijetilo njihovoj maskulivosti, pokazivala je negativnije stavove prema feminiziranim, ali ne i mačo, gej muškarcima (Glick i sur., 2007; prema Whitley i Kite, 2010).

No zašto žene ne odbacuju homoseksualnost u istoj mjeri? Jedan odgovor može se naći u činjenici da je muška rodna uloga ipak relativno višeg statusa (Bem, 1980; prema Whitley i Kite, 2010). Muškarci mogu više izgubiti ako iziđu iz svoje rodne uloge. Žene, s druge strane, slijede kulturom određen rodni identitet koji pruža veću fleksibilnost i ne diktira homoseksualnost kao komponentu izvan granica dopuštenog. Ukratko, žene smiju prihvatiti homoseksualnost, za razliku od muškaraca, velikim dijelom i zbog toga što lezbijstvo (odnosno, bilo koje ponašanje slično muškoj rodnoj ulozi) ne rezultira gubitkom statusa. Zapravo, na žene koje preuzimaju tradicionalne muške uloge može se gledati i kao na žene koje u socijalnom smislu napreduju (Tilby i Kalin, 1980; prema Whitley i Kite, 2010).

Zbog toga žene ne moraju negativno razmišljati niti o gej muškarcima niti o lezbijkama jer, prihvaćajući ih, ne prijete svojem položaju u društvu. Muškarci također ne moraju odbacivati lezbijke jer su to žene koje ne krše mušku rodnu ulogu (prema stereotipu), no odbijajući mušku homoseksualnost, na način koji smo objasnili, doprinose očuvanju svoje rodne uloge, a onda i statusa.

Osobe se u svojim modernim predrasudama prema homoseksualnim osobama mogu razlikovati i s obzirom na svoju religioznost. Istraživanja pokazuju da je religioznost, nevezana uz vrstu vjere, visoko povezana s negativnim stavovima prema homoseksualnim osobama (Ford i sur., 2009; prema Tomić i Čepulić, 2013). Nalaz je potvrđen neovisno o tome je li osoba intrinzično religiozno orijentirana (živi religiju) ili ekstrinzično religiozno orijentirana (koristi se religijom za osjećaj sigurnosti i statusa) (Herek, 1994; prema Tomić i Čepulić, 2013). Postojanje homoseksualne zajednice predstavlja izravno kršenje normi kojima se vjernici konformiraju, pa vjerski vođe također eksplicitno osuđuju homoseksualnost. Seksualni odnos dviju osoba istog spola suprotstavlja se vjerskom poimanju braka i obitelji pa većina vjernika takve odnose vidi kao grijeh (Tomić i Čepulić, 2013).

Nalazi u našem istraživanju mogu se povezati s dosadašnjim nalazima u području stavova prema homoseksualnim osobama. Pokazalo se da osobe koje se smatraju religioznima (bilo da prakticiraju vjeru u skladu s Crkvom ili na svoj način) imaju više modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije od osoba koje se tako ne identificiraju (bilo da nisu sigurni u pogledu svoje vjere, nisu religiozni ili su pak protivnici vjere).

Sljedeći dobiveni rezultati pokazuju da osobe čije su majke niže obrazovane (imaju završenu osnovnu i srednju školu) imaju više modernih predrasuda od osoba čije majke imaju visoko

obrazovanje (višu školu, fakultet i/ili magisterij, doktorat, specijalizaciju), a nije dobivena statistički značajna razlika s obzirom na očevo obrazovanje.

Budući da je obrazovanje povezano sa stavovima prema homoseksualnim osobama – naime, pokazalo se da su osobe višeg obrazovanja pozitivnije nastrojene prema homoseksualnoj populaciji (Kelley, 2001) – ovakav nalaz može se interpretirati na više načina. Prvo, razlika s obzirom na majčino obrazovanje u skladu je s ovim nalazom jer je lako pretpostaviti da su majke prenijele svoj stav sudionicima ili njime doprinijele u razvoju sudionikova stava prema osobama homoseksualne orijentacije. Prethodni nalaz onda dobro objašnjava dobivene rezultate koji pokazuju da sudionici s nisko obrazovanim majkama iskazuju više modernih predrasuda od sudionika s visoko obrazovanim majkama. Međutim, treba biti oprezan pri zaključivanju o statističkoj značajnosti ove razlike jer se veličina efekta pokazala niskom, što znači da se mali dio varijance može stvarno objasniti razinom obrazovanja majke sudionika.

Nadalje, ako vidimo da se moderne predrasude kod sudionika razlikuju s obzirom na majčino, ali ne i na očevo obrazovanje, prva pretpostavka mogla bi biti da su majke većim dijelom uključene u odgoj djece od očeva. Hrvatska je po mnogočemu još uvijek tradicionalna zemlja, pa se može sugerirati da ovaj nalaz proizlazi iz pretpostavke da više majki nego očeva ostaje kod kuće s djecom i da su na više razina uključene u odgoj i socijalizaciju djece. S druge strane, budući da se ovim istraživanjem ispitivala studentska populacija, postoji i druga mogućnost kojom možemo objasniti dobivene nalaze. Studenti su osobe koje su nastavile svoje obrazovanje te streme biti dio akademske populacije, pa je za pretpostaviti da razvijaju svoje kritičko mišljenje, a to iskazuju i potrebom za odupiranjem tradicionalnim vrijednostima. Prema već navedenim podacima, poznato je da su muškarci ti koji rigidnije drže do rodnih uloga i općenito rodnih vrijednosti, pa je onda logično da će se osobe koje su studenti htjeti odvojiti od očevog stajališta, kao što i pokazuju naši rezultati. Međutim, istodobno valja imati na umu da se to otcjepljenje od očevih stavova nije razlikovalo s obzirom na očevo obrazovanje, kao i da se tendencija otcjepljivanja od očevih stavova nije nužno očitovala u zastupstvu tolerancije prema homoseksualnim osobama. Obje ove napomene govore u prilog daljnjim istraživanjima i novim polaznim hipotezama.

Svoje nalaze možemo povezati s rezultatima koje su Tomić i Čepulić (2013) dobili u svojem istraživanju prediktora stavova prema homoseksualnim osobama. Njihovi nalazi naime ukazuju na rodne razlike u povezanosti obrazovanja sudionika i obrazovanja sudionikovih roditelja sa stavovima prema homoseksualnosti. Važno je ipak napomenuti kako su korelacije

vrlo niske, međutim nalazi su vrlo zanimljivi. Rezultati upućuju na to da kod muškaraca obrazovanje nije povezano sa stavovima prema homoseksualnim osobama, dok su sudionice s višim obrazovanjem i obrazovanim majkama imale pozitivnije stavove prema gejevima, ali ne lezbijkama. S druge strane, obrazovanje njihovog oca bilo je povezano sa stavovima prema lezbijkama (Tomić i Čepulić, 2013). U našem istraživanju bio je veći broj sudionica, a ispitivale su se moderne predrasude prema cijeloj homoseksualnoj populaciji (bez razlike u spolu), što je moglo dovesti do zabune da se ispituju predrasude prema muškarcima homoseksualcima jer su oni zastupljeniji u medijima i društvenim raspravama o toj temi. Navedena objašnjenja mogla su dovesti do dobivene razlike u rezultatima.

U svakom slučaju, preporučljivo bi bilo osmisliti istraživanje koje bi detaljnije istražilo ove probleme.

Sljedeći nalaz koji smo dobili ukazuje da ne postoji statistički značajna razlika u modernim predrasudama između sudionika koji su odrastali u Zagrebu, većem gradu, manjem gradu i selu. Tomić i Čepulić (2013) dobili su rezultate koji pokazuju povezanost mjesta odrastanja samo sa stavovima prema gej muškarcima. Naši rezultati nisu u skladu s time, a postoji nekoliko pretpostavki zašto. Prva pretpostavka je da je to posljedica različitih uzoraka. Naime, u svojem istraživanju Tomić i Čepulić ispitali su opću populaciju, dok su naši ispitanici bili studenti. Možemo pretpostaviti da je činjenica da su sudionici studenti bila značajnija u tvorbi njihovih modernih predrasuda nego mjesto u kojem su odrasli. Vjerojatno time što su studenti, naši sudionici imaju više toga zajedničkog zbog čega se ne razlikuju u modernim predrasudama prema mjestu svog odrastanja. Druga pretpostavka je da je do ovakvog rezultata došlo jer smo u svom istraživanju ispitali moderne predrasude, a ne klasične stavove prema homoseksualnoj populaciji. Moderne predrasude su, kako smo već naveli, manje eksplicitne od klasičnih stavova, pa možemo pretpostaviti da na njihovo stvaranje ne utječu toliko okolina i društvo. Budući da nisu u potpunosti svjesne modernih predrasuda, osobe nemaju potrebu da ih okolina i društvo prihvate, pa tako niti mjesto njihova odrastanja nema toliku važnost.

Zadnja dva nalaza u našem istraživanju upućuju na to da ne postoji povezanost modernih predrasuda i percepcije društvenog stava prema muškarcima odnosno ženama homoseksualne orijentacije. S obzirom na to da se mjere modernih predrasuda jednim dijelom sastoje od čestica kojima se ispituje percepcija sudionika o društvenom položaju homoseksualaca – sjetimo se da oni koji imaju više modernih predrasuda smatraju da diskriminacija ne postoji i da manjinska skupina zahtijeva previše (McConahay, 1986; prema Brown, 2012) – logično bi

bilo pretpostaviti da će percepcija stava društva prema homoseksualcima biti važna u stvaranju modernih predrasuda prema njima. Međutim, u našem istraživanju nije se potvrdila povezanost između tih dviju varijabli. Moderne predrasude sudionika nisu povezane s njihovom percepcijom stava društva o muškarcima i ženama homoseksualne orijentacije. Ovaj nalaz također možemo povezati s činjenicom da su moderne predrasude suptilnije i potisnutije od stavova. Naime, percepcija društvenog stava ipak je u principu određena svjesnim razmatranjem, sudionici se pri stvaranju svog mišljenja služe raznovrsnim podacima iz medija i svoje okoline. Moderne predrasude, zbog svoje skrivenije prirode, nisu se pokazale u vezi s time kako osobe percipiraju stav društva prema homoseksualnim osobama.

Metodološka ograničenja i smjernice za daljnja istraživanja

Ključni nedostatak zaključaka našeg istraživanja odnosi se na sam uzorak sudionika. U istraživanju je sudjelovalo više žena (72,5%) od muškaraca (27,5%), što nije u skladu s postotkom žena i muškaraca u studentskoj populaciji u Hrvatskoj, gdje studentica ima 57,3%, a muškaraca 42,7% (Hrvatski zavod za statistiku, 2012). Prednost je, ipak, što je istraživanje provedeno na sva četiri sveučilišta u državi te je tako reprezentativno za studentsku populaciju cijele Republike Hrvatske, a ne samo Grada Zagreba. Nadalje, ovo istraživanje ima i neke granice: kao što smo već naveli, njegovi sudionici bili su studenti, što umanjuje mogućnost generalizacije iz dvaju razloga. Prvi razlog je dobna pristranost jer su naši sudionici bili uglavnom mlađe odrasle dobi. Drugi razlog je činjenica da smo ispitivali osobe koje su nastavile svoje srednjoškolsko obrazovanje i na putu su da budu visoko obrazovani pojedinci, što nam otežava generalizaciju budući da je tek oko 16% stanovništva visoko obrazovano u Hrvatskoj (Hrvatski zavod za statistiku, 2013). Osobe koje su mlađe dobi, a još k tome i obrazovnije, imaju pozitivnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije (Lottes and Grollman, 2010), tako da je krivo pretpostaviti da su ovi podaci točni za opću populaciju Republike Hrvatske. Zадnje, ovim istraživanjem htjeli smo proučiti moderne predrasude prema homoseksualnoj populaciji općenito, a ne prema lezbijkama i gejevima zasebno. S obzirom na to rezultate ovog istraživanja ne možemo uspoređivati sa stavovima prema lezbijkama i gejevima.

Osim što bismo u daljnjim istraživanjima preporučili ispitivanje reprezentativnog uzorka kako bi se podaci mogli generalizirati, također bi bilo dobro provjeriti postoji li povezanost modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije s aktivnim djelovanjem protiv diskriminacije na temelju seksualne orijentacije, kako bismo mogli potvrditi da su

moderne predrasude jednako važne kao i klasične predrasude i stavovi u razmatranju problema diskriminacije u Hrvatskoj.

ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem htjeli smo odgovoriti na nekoliko pitanja. Zanimalo nas je postoji li razlika u modernim predrasudama studenata prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na njihov spol, njihovu religioznost, obrazovanje njihovih roditelja, mjesto u kojem su proveli najveći dio svog života i njihovoj percepciji stava hrvatskog društva prema gejevima odnosno lezbijkama.

Istraživanje je pokazalo da postoji razlika u modernim predrasudama između ženskih i muških sudionika. Muški sudionici iskazuju više modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama od sudionica. Što se tiče religioznosti, razlika je i s obzirom na ovu varijablu značajna. Sudionici koji se izjašnjavaju kao religiozni imaju više modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije od sudionika koji nisu religiozni. S obzirom na obrazovanje roditelja našli smo statistički značajnu razliku, no samo s obzirom na obrazovanje majke. Sudionici s majkama koje imaju više obrazovanje imaju manje modernih predrasuda prema homoseksualnim osobama od sudionika s niže obrazovanim majkama. Nije potvrđena razlika u modernim predrasudama prema homoseksualnim osobama s obzirom na obrazovanje oca. Sudionici se u svojim modernim predrasudama nisu razlikovali s obzirom na veličinu mjesta u kojem su proveli veći dio odrastanja. Što se tiče povezanosti modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije i percepcije društvenog stava prema gejevima odnosno lezbijkama, ona nije potvrđena ovim istraživanjem.

LITERATURA

- Adam, B. D. (1995). *The rise of a gay and lesbian movement*. Boston: Twayne.
- Altemeyer, B. (2001). Changes in Attitudes Toward Homosexuals. *Journal of Homosexuality* 42: 63-75.
- Barrett D, Pollack L, Tilden M. (2002). Teenage Sexual Orientation, Adult Openness, and Status Attainment in Gay Males. *Sociological Perspectives*, 45, 163-182.
- Brown, R. (2010). *Prejudice: Its Social Psychology*. A Wiley and Sons, Ltd., Publication: United Kingdom.
- Cochran, S., i Mays, V. (2000). Lifetime prevalence of suicide symptoms and affective disorders among men reporting same-sex sexual partners: Results of NHANES III. *American Journal of Public Health*, 90, 573–578.
- Cowan, G., Heiple, B., Marquez, C., Khatchadourian, D., and McNevin, M. (2005) Heterosexuals' attitudes toward hate crimes and hate speech against gays and lesbians: Old-fashioned and modern heterosexism. *Journal of Homosexuality*, 49, 67–82.
- European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey – Results at a glance* (2013). FRA European Union Agency for Fundamental Rights.
- Greene, B., (1999). Ženska i muška homoseksualna orijentacija, Greene, B., Herek, G.M. *Psihologija ženske i muške homoseksualnosti*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.
- Hegarty, P., Pratto, F., Lemieux, A. (2004). Heterocentric norms and heterosexist ambivalences: Drinking in Intergroup Discomfort. *Group Processes and Intergroup Relations*, 7, 119-130.
- Herek, G. M. (1988). Heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men: Correlates and gender differences. *Journal of Sex Research*, 25, 451–477.
- Herek, G. M. (2000). The psychology of sexual prejudice. *Current Directions in Psychological Science*, 9, 19-22.
- Katz, I., & Hass, G. R. (1988). Racial ambivalence and American value conflict: Correlational and priming studies of dual cognitive structures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 893–905.
- Kazneni zakon, Narodne novine 125/11, 144/12.
- Kelley, J. (2001). Attitudes towards homosexuality in 29 nations. *Australian Social Monitor*, 4 (1), 15-22.
- Loftus, J. (2001). America's liberalization in attitudes toward homosexuality, 1973 to 1998. *American Sociological Review*, 66, 762–782.
- Longo, J. M. (2013). *Clinicians' perceptions of the mental health of gay clients and the effects of diversity competency and modern homophobia*. Unpublished doctoral dissertation, University of Denver.
- Moreno, K. N., & Bodenhausen, G. V. (2001). Intergroup affect and social judgment: Feelings as inadmissible information. *Group Processes and Intergroup Relations*, 4, 21-31.

- Morrison M. A. & Morrison T. G. (2003): Development and Validation of a Scale Measuring Modern Prejudice Toward Gay Men and Lesbian Women, *Journal of Homosexuality*, 43 (2), 15-37.
- Mušica, T. T., Dumančić, M., Radoš, L., Davidović, N., Parmač, M. & Kamenov, Ž. (2013). *Jesu li se u posljednjih 10 godina promijenili stavovi hrvatskih studenata o osobama homoseksualne orijentacije?* Rad priopćen na 21. Danima Ramira i Zorana Bujasa, 11. – 13.4.2013., Zagreb, Hrvatska.
- Paul, J. P., Catania, J., Pollack, L., Moskowitz, J., Canchola, J., Mills, T., Binson, D., and Stall, R. 2002. Suicide attempts among gay and bisexual men: Lifetime prevalence and antecedents. *American Journal of Public Health*, 92, 1338–1345.
- Parmač, M. (2005). *Stavovi studenata prema osobama homoseksualne orijentacije*. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za psihologiju.
- Pedersen, A. and Walker, I. (1997). Prejudice against Australian Aborigines: Old-fashioned and modern forms. *European Journal of Psychology*, 27 (5), 561-587.
- Pikić, A. i Jugović, I. (2006). *Nasilje prema lezbijkama, gejevima i biseksualnim osobama u Hrvatskoj: izvještaj istraživanja*. Biblioteka Kontra: Zagreb.
- Raja S., & Stokes, J. P. (1998). Assessing attitudes toward lesbians and gay men: The Modern Homophobia scale. *Journal of Gay, Lesbian and Bisexual Identity*, 3, 113–134.
- Schellenberg, E.G., Hirt, J., & Sears, A. (1999). Attitudes toward homosexuals among students at a Canadian university. *Sex Roles*, 40, 139-152.
- Sibley, C. G., and Wilson, M. S. (2004). Differentiating hostile and benevolent sexist attitudes toward positive and negative sexual female subtypes. *Sex Roles*, 51, 687–696.
- Simoni, J.M. (1996). Pathways to prejudice: Predicting students' heterosexist attitudes with demographics, self-esteem, and contact with lesbians and gay men. *Journal of College Student Development*, 37, 68-78.
- Steffens, M. (2005). Implicit and explicit attitudes towards lesbians and gay men. *Journal of Homosexuality*, 49 (2), 39-66.
- Tomić, I. i Čepulić, D. (2013). *Predviđanje homofobije: Uloga demografskih obilježja, kontakta s homoseksualnom populacijom i ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima*. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta.
- Tougas, F., Brown, R., Beaton, A. M., and Joly, S. (1995). Neosexism: Plus ça change, plus c'est pareil. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 842–849.
- Walls N.E. (2008): Toward a Multidimensional Understanding of Heterosexism: The Changing Nature of Prejudice, *Journal of Homosexuality*, 55 (1), 20-70.
- Whitley, B. E., Jr. i Kite, M. E. (2010). *The Psychology of Prejudice and Discrimination*. Wadsworth. Cengage Learning. USA.
- Zakon o suzbijanju diskriminacije, Narodne novine 85/08, 112/12.
- Žeželj, I, Lazarević, Lj., Pavlović, M. (2010). Test implicitnih asocijacija: Teorijske i metodološke osnove. *Psihologijske teme*, 19, 45-69.

PRILOZI

Prilog 1. Skala modernih predrasuda

Molimo Vas da pažljivo pročitate sljedeće tvrdnje i da procjenite u kojoj mjeri se slažete s pojedinom tvrdnjom:

1 – uopće se ne slažem 2 – ne slažem se 3 – niti se slažem niti se ne slažem 4 – slažem se 5 – u potpunosti se slažem

1. Tijekom posljednjih godina vlada i mediji pokazali su više poštovanja prema homoseksualnim osobama nego što one zaslužuju.	1	2	3	4	5
2. Lako je razumjeti ljutnju osoba homoseksualne orijentacije u Hrvatskoj.	1	2	3	4	5
3. Diskriminacija homoseksualnih osoba u Hrvatskoj više ne postoji.	1	2	3	4	5
4. Tijekom posljednjih godina homoseksualne osobe su profitirale više nego zaslužuju.	1	2	3	4	5
5. Homoseksualne osobe imaju više utjecaja na stvaranje zakona nego što bi trebale imati.	1	2	3	4	5
6. Homoseksualne osobe postaju prezahtjevne u svojoj borbi za jednaka prava.	1	2	3	4	5
7. Osobe homoseksualne orijentacije se ne bi trebale gurati tamo gdje ih ne žele	1	2	3	4	5